

Mårten Triewald och hans Stockholmsträdgård

Forsstrand, Carl,

8 B Br. qv.

National Library
of Sweden

TRIE WBLD

Samling
Bok
(102)

SÄRTRYCK
UR
SVENSKA LINNÉ-SÄLLSKAPETS
ÅRSSKRIFT

ÅRGÅNG X, 1927

Kungl. biblioteket
0 0000 000047554

MÅRTEN TRIEWALD OCH HANS STOCKHOLMSTRÄDGÅRD

AV

CARL FORSSTRAND

BLAND DE TALRIKA BORGARE AV TYSK NATIONALITET, som i slutet av 1600- och början av 1700-talet funnos i Stockholm, intog grovsmedsmästaren och hovslagaren MÅRTEN TRIEWALD en framskjuten och aktad ställning. Han var ålderman i sitt skrå eller ämbete och en välbärgad man. Ett vittnesbörd om det senare finnes däri, att han år 1694 genom köp blev ägare av ett hus i kvarteret Medusa och vid den lilla, emellan Järntorget och Kornhamnstorg löpande gränd, som efter honom kallades Triewalds gränd och som ännu i dag bär detta namn, fastän emellanåt av mångelskorna på Kornhamnstorg och andra i språkligt hänseende mindre nogräknade individer förändrat till »Trivialsgränd».¹ Huset finns kvar ännu, men påbyggt och moderniserat, och endast portgången med sina kryssvalv samt trappans tunnvalv och de järnsmidda trappräckena erinra om den tid, då ålderman Triewald där residerade och med larmet från smedjan och hovslageriet uppmuntrade sina grannar. Att minnet av den hedervärde borgaren bevarats åt eftervärlden, beror emellertid icke på honom själv, utan därpå att han i sitt äktenskap med BRIGITTA NOTH hade två söner, vilka han skänkte en vårdad uppfostran och som bägge blevo framstående och ryktbara män.

Fastän den äldre av dessa, den år 1688 födde SAMUEL, steg högt på den sociala rangskalan² och var en mycket lärd man, vars verksamhet som skald och kritiker berett honom även en bemärkt plats i vår vitterhets hävder, stannar dock intresset i högre grad vid den yngre brodern,

¹ Det är möjligt, att denna benämning ej har något att göra med adjektivet *trivial* = vardaglig, utan härrör från den gamla Trivialskolan, som var belägen i närheten, vid Järntorget.

² Efter studier i Tyska skolan i Stockholm och vid Uppsala universitet valde Samuel T. ämbetsmannabanan och var i skilda värv anställd både i svensk och holsteinsk tjänst. Han blev svensk adelsman 1723, holsteiskt statsråd 1738 och avled ogift i Kiel 1743.

vilken var född den 18 november 1691 och efter fadern fick dopnamnet MÅRTEN. Han tillhörde nämligen de framsynta fosterlandsvänner, som mångsidigt intresserade och verksamma, sedan Sverige genom det långvariga kriget förlorat sin stormaktsställning och blivit ekonomiskt ruinerat, nitiskt arbetade för återvinnandet av nationellt välstånd genom handels, sjöfartens och näringarnas förkovran, praktiska åtgärder, uppfinningar och allmännyttiga företag. Redan före Carl XII:s död hade anstalter gjorts i denna riktning, av bland andra KRISTOFFER POLHEM och EMANUEL SWEDENBORG, men det var först efter fredssluten och under frihetstidens första decennium, som det riktigt blev vind i seglen, och i främsta ledet bland dem, som begagnade sig härav och som genom sin verksamhet i praktiska värv blevo föremål för uppmärksamhet och erkännande, märktes Mårten Triewald. I likhet med brodern Samuel hade han genomgått Tyska skolan i Stockholm och åtnjutit undervisning av de dugliga lärarna rektor STEINMEYER och konrektor SPÖRING, men han fortsatte ej studierna vid något av rikets universitet, utan beslöt sig för att utbilda sig till köpman och därigenom sörja för sin utkomst. Hans strävanden härutinnan kröntes emellertid ej med framgång. Handelsförbindelser, som han inledde med Danzig och Lybeck, misslyckades, och sedan ett av honom med stenkol från England befraktat fartyg gått förlorat och han blivit bedragen av skepparen, befann han sig på bar backe, i det att de medel, han av sin fader erhållit, voro slut. I denna bekymmersamma belägenhet och då han ej ville anlita fadern om ytterligare bistånd, lyckades han dock år 1716 lämna Stockholm och begiva sig till London, för att där bjuda lyckan handen. Han fick emellertid pröva många motgångar och befann sig till sist i nästan utblottat tillstånd, då han sammanträffade med en hos det Grillska handelshuset i Stockholm anställd sjökapten vid namn ROBERT DICKERSON, vilken välvilligt erbjöd honom sina tjänster och ekonomiskt understöd. Genom hans bemedling blev han också introducerad hos holsteinska ministern i London FABRITIUS, vilken anställde honom som ett slags sekreterare och i vars hus han gjorde flera nyttiga bekantskaper. Bland dessa var en köpman REDLEY, som beredde Triewald anställning på sitt kontor och därefter som inspektor över sina stenkolsgruvor i Newcastle. Därmed hade den unge mannen kommit på sin rätta plats, ty nu fick han tillfälle att ägna sig åt de mekaniska försök, för vilka han hade anlag och under umgänge i Fabritius' hus med NEWTON och andra lärda män vunnit uppmuntran, samt att göra sig förtrogen med konstruktionen av de vid gruvbrytningen använda maskinerna och apparaterna. Särskilt studerade han de redan nu i bruk varande men primitiva »eldmaskinerna» (ångmaskinerna) och uppfann för dem flera förbättringar.

Efter tio års vistelse i England, varunder Triewald även torde ha gjort bekantskap med sin berömda landsman JONAS ALSTRÖMER och rönt

inflytande av hans initiativrika personlighet, återvände han till fosterlandet och bosatte sig i Stockholm. Han var nu i besittning av mångsidigt vetande och rik erfarenhet samt brann av verksamhetslust. Det dröjde ej heller länge förrän han blev uppmärksammas och använd. Han förstod konsten att göra sina kunskaper kända och erkända, han byggde ett »eldverk eller hävtyg», som väckte stort uppseende, och han fick uppdrag att hålla föreläsningar i fysik och mekanik. Dessa föreläsningar, som åren 1728 och 1729 höllas på riddarhuset och bevistades av flere bland riksråden och andra högt uppsatta personer, bekostades med räntemedlen å en donation av brukspatron SEBASTIAN THAM och fortsattes sedan med några avbrott under 1700- och 1800-talen och under benämningen »de Thamiska föreläsningarna» till dess nya bestämmelser infördes angående medlens användning. Utänmd till »director mechanicus», var Triewald under de närmast följande åren mest sysselsatt med inrättningar för järn- och stålförädling vid några av de västmanländska bruksegendomarna, men blev i slutet av 1730-talet och sedan han blivit kapten-mekanikus vid fortifikationen och erhållit en pension å 600 daler silvermynt av rikets ständer bofast i Stockholm. Där utvecklade han sedermera och till dess han vid blott några och femtio års ålder den 8 augusti 1747 borttrycktes av döden en livlig och mångsidig verksamhet, vilken är av särskilt intresse, därför att han ofta samarbetade med LINNÉ. Denne hade på hösten år 1738 bosatt sig i Stockholm för att som praktiserande läkare vinna sin utkomst, och det är mycket sannolikt att han kort därefter gjorde bekantskap med Triewald, vilken förmodligen med sina livliga vetenskapliga och kulturella intressen hade väl reda på, att den unge doktorn var en vida märkligare man än de anspråkslösa förhållanden, i vilka han under de första månaderna av sin Stockholmstillvaro levde, gävo vid handen. I alla händelser hade bekantskapen redan under våren 1739 övergått till umgänge och vänskap, och följderna härav blev ett gagnande samarbete, som ej blott gällde de två herrarnas privata och framför allt botaniska intressen utan även blev av stor betydelse från nationalekonomiska och vetenskapliga synpunkter. I detta hänseende må särskilt erinras om inrättandet av Vetenskapsakademien, vilken tillkom på initiativ av Triewald och efter rådplägning mellan honom och Linné och medelst anslutning av fyra andra vetenskapligt intresserade och fosterlandsälskande herrar, nämligen Jonas Alströmer samt dåvarande kanslijunkaren, sedermera riksrådet och kanslipresidenten, greve ANDERS JOHAN VON HÖPKEN, hovrättsassessorn, sedan presidenten friherre STEN BIELKE och friherre CARL WILHELM CEDERHJELM.

Vid tidpunkten för akademiens stiftande rådde flerstädes i Europa ett livligt intresse för grundandet av akademier och lärda samfund. Visserligen hade flera sådana tidigare inrättats, såsom den högt ansedda franska akademien och de likaledes ryktbara italienska akademierna, *Acca-*

demia dei Lincei i Rom och *Accademia platonica* i Florens m. fl.; men under 1700-talets första decennier tillkommo flera nya, och även Sverige hade då fått sitt första lärda samfund, nämligen den av ERIK BENZELIUS D. Y. stiftade *Societas Litteraria & Scientiarium i Uppsala*, vilken år 1728 erhöll benämningen Kungl. Vetenskaps-Societeten i Uppsala och fortlever än i dag. Detta samfund sysslade emellertid med strängt vetenskapliga uppgifter och utgav sina skrifter på latinska språket, varigenom dess verksamhet blev obekant i vidare kretsar och icke fyllde de anspråk på vetenskapens popularisering, som för förverkligandet av frihetstidens nationalekonomiska idéer och för näringsarnas utveckling och förkovran sökte göra sig gällande. När därför Mårten Triewald, som i England stått i livlig förbindelse med den engelska vetenskaps-societeten och lärt känna dennas uppgifter och arbetssätt, beslöt sig för att i hemlandet söka omsätta sina iakttagelser och erfarenheter eller, som Linné på sitt klassiska sätt uttrycker sig, »gick havande med en vetenskapsakademi», funnos alltså goda förutsättningar för planens förverkligande. Linné och Triewald och de med dem associerade fyra herrarna påskyndade också förberedelserna, så att den nya akademien kunde hålla sitt första sammanträde den 2 juni 1739. Jämte stiftarna hade då infunnit sig de första invalda medlemmarna, bland vilka märktes flera av tidevarvets ryktbaraste män såsom AUGUSTIN EHRENSVÄRD, CARL JOHAN CRONSTEDT, KRISTOEFER POLHEM, ANDERS CELSIUS m. fl. Till akademiens förste preses utsågs genom lottning Linné, och dess förste sekreterare blev Höpken. Sällan har väl något samfund börjat under så lovande och lysande auspicer som detta, och under de etthundraåttiosju år, som sedan dess förflutit, har ju också akademien på ett sällsamt framgångsrikt sätt, sig själv till heder och fosterlandet till både ära och gagn fyllt de vid stiftandet hysta förhoppningarna. Knappast tänker väl dock någon numera på de mycket anspråkslösa former, under vilka företaget började, och på den stora olikhet, som råder mellan akademiens verksamhet då och nu och detta i avseende såväl på innebörden som utförandet. Det vore frestande nog, ej minst från kulturhistoriska synpunkter, att ingå på en redogörelse härför, men jag vill begränsa mig till ett påpekande av den stora skillnaden i både innehåll och yttre hänseende mellan akademiens storslagna publikationer nu och de små oktavvolymerna, i vilka den första serien av dess handlingar framträdde. Åtskilligt av vad som offentliggjordes i dem kan näppeligen betecknas som vetenskap; men man bör betänka, att akademiens uppgifter i början voro helt olika mot vad de senare blivit, och att många av de i de gamla årgångarna av handlingarna införda uppsatserna och framför allt rönen mest voro avsedda att gagna samtiden med upplysningar i praktiska och ekonomiska ting. Deras ofta ganska naiva uppfattning ökar blott det nöje, varmed man läser dem.

Mårten Triewald var en flitig medarbetare i de första nio årgångarna

av handlingarna, eller så länge han var i livet. Hans bidrag röra sig bland vitt skilda ämnen; de åskådliggöra sålunda hans mångsidiga intressen, och de erbjuda ofta en roande läsning och god behållning. Särskilt är detta fallet med de uppsatser och rön, som handla om hans iakttagelser och verksamhet som trädgårdsodlare. Troligen hade han fått intresse för trädgårdskonsten under den långvariga vistelsen i England, där densamma på 1720-talet, liksom både förut och senare, stod mycket högt; men även i Stockholm fann han uppmuntran och lockelser till hortikulturellt arbete. Med den praktfulla kungsträdgården, de vackra anläggningarna invid flera av de högadliga palatsen och storborgarnas malmgårdar, var Stockholm nämligen på 1700-talet en riktig trädgårdsstad, där särskilt på de yttre malmarna nästan varje hus hade sin trädgård eller täppa och ett flertal handelsträdgårdar funnos. Såsom infödd stockholmare var Märten Triewald säkerligen väl hemmastadd med allt detta, och det är även troligt, att han var förtrogen med tidevarvets ganska rika trädgårdslitteratur, såsom JAHANN ALICHS *Den Svenska Lust-, Örte- och Trädgården*, G. F. DAHLMANS *Trädgårdsmästaren* och J. L. KAMMECKERS *Trädgårdzman* m. fl., ävensom att han efter bekantskapen med Linné fick ökad lust att själv ägna sig åt trädgårdsskötsel samt råd och bistånd vid dennas utövande. Härom träffas för övrigt direkta antydningar i hans i Vetenskaps-akademiens handlingar införda meddelanden med hortikulturellt innehåll.

Redan några år innan han lärde känna Linné hade emellertid Triewald börjat sin verksamhet som trädgårdsodlare i Stockholm. Den 8 maj 1735 inköpte han nämligen på stadsauktion en i kvarteret Murmästaren på Kungsholmen och mellan Hantverkare- och Garvaregatorna belägen tomt, som var 199 alnar lång och 76 alnar bred och som han dels ämnade bebygga, dels förse med en »plantage, staden till prydnad och publicum till nytta». Å denna tomt, som Triewald i november samma år efter erlagd avgift fick magistratens tillstånd att besitta såsom å fri och egen grund belägen och som till grannar hade löjtnant NUMERS och handlanden VON DER LITHS gårdar, uppförde han boningshus och anlade en trädgård, vilken jämte vanliga prydnads- och köksväxter innehöll en mullbärsplantering. Han var nämligen mycket intresserad för silkesodling, varom han i Vetenskaps-akademiens handlingar införde flera avhandlingar eller uppsatser. I den första av dessa berättar han, hur han kom på tanken att göra försök med silkesodling därigenom att han i den lilla trädgården vid Bielkeska palatset i Stockholm (sedermera Arvfurstens palats) år 1735 fick se ett svart mullbärsträd, som hade levat på kalljord i 26 år och fastän det blivit skadat under den svåra kölden 1709 åter växt upp och befann sig i stor frodighet. Triewald kom härigenom till den uppfattningen att mullbärsträd kunde väl tåla vid Stockholmsklimatet, varför han beslöt sig för att införa plantor från Holland och odla dem i sin trädgård på Kungs-

✓ holmen samt införa silkesodlingen i Sverige. Detta kröntes med växlande framgång; en sommar, då det rådde stor torka, gick så gott som hela mullbärsodlingen förlorad, därigenom att han försummade att vattna rötterna, som ännu på hösten befunnos vara friska och levande. En annan gång ströko mullbärsträden med på grund av den starka kölden; men sedan han på Linnés uppmaning planterat en sort mullbärsträd, som väl

Ur Föreläsningar över nya naturkunnigheten.

✓ tålde klimatet, hade han bättre tur, och av de nämnda berättelserna till akademien framgår, att silkesodlingen slog väl ut och beredde honom mycken glädje.

Någon utförligare beskrivning över den säkerligen intressanta anläggningen har jag ej lyckats påträffa, men i en dagbok av en bland Triewalds bekanta, sedermera kammarherren AXEL REUTERHOLM, finnas några meddelanden, som skänka en föreställning både om trädgården och dess skapare. Reuterholm, som var son till Linnés gynnare och vän, landshövdingen i Falun, friherre NILS REUTERHOLM befann sig 1738 och 1739 i Stockholm för att bevista den där samlade riksdagen och blev trogen genom Linné bekant med Triewald. »Denne är», skriver han »en

hovslagares son här i Stockholm, men med så lycklig framgång hållen till bokliga konster och har med sådan nytta rest, att han vad fysiken och mekaniken angår är alldeles professorsmässig och även i flera delar av mathesi applicata äger mycken kunskap. Ett ganska snyggt hus har han nyligen byggt sig här ute på Kungsholmen och därvid inrättat en täck trädgård. Han viste mig där mulbärsträd, som han för sina silkesmaskars skull planterat, och mandelträd, vilka redan uthärdat en vinter och voro i gott stånd. Med mulbärsträd är att märka, att första våren, som de sättas, böra stammarna hållas täckta med halm för soltorkans skull, allt intill de grönskas, ty annars dö de av hettan, innan stammen blir van att draga saft från jorden. Frukträden, som han hade, voro merendels alla av den så kallade dvärgträdsarten, men som dessa gärna vinna vidlyftiga kronor, hade han, för att spara platsen, dem instängda mellan ett dubbelt spalje av anseende som ett halvt hjul eller en utbredd solfjäder, varför det ock på franska kallas *Éventail*, som tjänte att behålla trädet i en flat växt samt att hjälpa de svaga grenarna bära den stora frukt, som gemenskapligen plägar vankas för denna arten av träd. Ananas, en amerikansk frukt av kostbar art och som skall vara alldeles makalöst smaklig, hade han här i knoppande blomma och frodig växt (detta var den 8 juni). Sina silkesmaskar, som han nu för åtta dagar sedan fått utkläckta till stor myckenhet, viste han mig. De voro till skepnaden som de små kolmaskar, tjocka som en råghalm, dock något tjockare vid huvudet och grå där, men annars grönaktiga till färgen. De lågo uti därtill gjorda papplådor, tjojtals och hundratals på mulbärsblad, som voro under dem lagda och dem de begärligt förtärde. Även matades somliga på försök med salladsblad och sades trivas väl därav. Deras exkrementer lågo tjockt i lådorna, svart, fint och torrt som ett fint reffelkrut. Jag spar till en annan gång vidare beskrivning på den cypress, han har planterat och låtit stå ute över vintern, även mirobalaner. Med få ord sagt: många kuriositeter såg jag hos denne artige man med stort nöje.»

Anläggningen i kvarteret Murmästaren tycks emellertid ej ha varit tillräcklig för att tillfredsställa Mårten Triewald. Han behövde större utrymme »för åtskilliga angelägna plantagers anläggande och till mulbete åt drag-Creatur», och därför köpte han i oktober 1739 av kommandören ERIK GABRIEL SPARRMAN och för ett belopp av 10,500 daler kopparmynt ett ganska betydande område, eller omkring tolv tunnland, som, beläget mellan Mälaren och Stadshagen samt gränsande intill Rålambshov, kallades Marieberg. Enligt stadsingenjörens designation utgjordes det samma till största delen av berg och var bevuxet med buskar och mest odugliga träd, »så att ganska små fläckar av gröda här och var uppbrukas kunna till vallgång och mulbete». De upplysningar jag funnit om vad Mårten Triewald lyckades göra av eller åstadkomma på den sålunda

ganska svårhanterliga terrängen äro mycket ofullständiga och knapphändiga. Han torde emellertid till boningshus hava apterat och troligen ombyggt någon av de byggnader, som förut funnos på platsen och som räknade sin tillkomst från 1600-talet, då riksrådet BENGT SKYTTE erhöll området till betesplats. Det ställe, han sålunda skapade och troligen blott använde som sommarnöje, kallades vanligen Marieberg men även Elisabethsberg, efter Triewalds fru i andra giftet ELISABET WORSTER. Denna ägde detsamma efter hans död och till slutet av 1750-talet, då det jämte närliggande område inköptes av intressenterna i Mariebergs porslinsfabrik. Enligt ELSERS¹ uppförde Triewald även ett annat lust- eller sommarställe, som fick namnet Silvieberg och av honom försålades till franske legationssekreteraren MONDAMAIR. Även detta ställe övergick sedermera i porslinsfabrikens ägo. Om Triewalds anläggningar på Mariebergsområdet ha inga upplysningar kunnat vinnas utom angående en ruddamm. I Vetenskapsakademiens handlingar för 1746, 3:dje kvartalet, finnes nämligen under rubriken »Rön huru iglar och fyrfotor kunna fördrivas utur ruddammar», en berättelse av Triewald om hur han hade iakttagit, hur det i hans ruddamm vid Elisabethsberg svärmade av iglar och fyrfotor (vattenödlor), vilka förorsakade stora ledsamheter, särskilt då man skulle draga not, och inverkade menligt på rudorna, som eljest trivdes övermåttan väl och tilltogo i storlek. Med anledning härav beklagade sig Triewald hos Linné, vilken rådde honom att slå ut salt i dammen, ty iglar och fyrfotor trivdes aldrig i salt vatten. I september månad lät Triewald kasta ut ett spann grovt salt i dammen, med den påföljd att alla iglar och fyrfotor försvunno och sedan ej visade sig mer. Men rudorna trivdes och växte ännu bättre än förut och tycktes även ha fått en behagligare smak, »sedan de blivit av med det otäcka följet».

Till Triewalds anläggningar på Kungsholmen hänföra sig även följande uppsatser i akademiens handlingar: *Nyt Påfund af Drifbänkar, som undfå sin värma af ånga* (1739), *Anmärkingar vid utländska frukt- och andra Träds planterande i Sverige, af egna rön och försök* (1740), *Ett fördelaktigt påfund att fylla melonbänkar, som bibehålla en ständig värma uti fyra månader* (1741) samt *Försök och lyckligt rön att Glycyrrhiza eller spansk lakritz kan växa i Sverige och uthärda våra vintrar*.

Sistnämnda uppsats, som omfattar flera trycksidor, inledes med följande betraktelser eller uttalanden: »Att vi i vårt kalla Clima kunna äga många nyttiga träs frukter och rötter, som vi med mycken penningsspilla ännu nödgas införskrifva från främmande länder, lär ingen förnuftig kunna neka, som eftersinnar att allt det vi uti våra köksträgårdar odla äro främmande växter, och att inte våra förfäder en gång vetat att kål och morötter kunde växa i Sverige, ej längre tillbaka än den store kung Gustaf

¹ Stockholm. D. 2. Stockholm 1800.

den förstes tid. Måntro ej rätt så väl många medicinaliska och till färgerier tjänliga örter och rötter äfvenså väl hos oss kunde vinna borgarrätt. Om man allenast kunde våga något utur sin pung och göra sig möda för det allmänna och efterkommande, hvartill man ingen ringa uppmuntran kan hafva af de vackra rön, som vår store Botanicus doctor Linnæus ådagalagt, och då man finner att Lucullus efter det Mitridatiska kriget var den förste, som bragte ifrån Pontus körsbär uti Italien, de växa nu i våra bondetäppor och de vi kalla spanska äro bättre här än de som växa uti Spanien, alla äpplen äro först komna från Asien och Syrien uti Europa, plommon ifrån Armenien, Syrien och särdeles från Damascus, o. s. v. Det vore fördenskull önskligt, att de som hafva mera råd och uppmuntran, än jag någonsin haft, ville vårda sig om det, som kunde lända vårt landbruk till förkofran och efterkommande till fromma, utan afsikt på just egen vinst och sytta. Uti en sådan afsikt har jag ock gjort mig mycken kostnad och möda, hvaraf jag nu ett försök ibland dem som lyckats har den äran att framlägga.»

Härefter följer berättelsen om hur Triewald uti England hade iakttagit, att odlingen av spansk lakrits skänkte gott resultat, och hur han med anledning härav från England införskrev ett parti plantor av *Glycyrrhiza siliquosa hispanica*: C. B. *Glycyrrhiza siliquis glabris Hort. Cliff.*, vilka han utplanterade i sin trädgård på Kungsholmen. Han fann att de utan den ringaste täckning kunde uthärda våra vintrar och skildrar där-efter deras framgångsrika odling, tillvaratagande m. m.

Triewald gjorde även framgångsrika försök med odling av knölvialen (*Lathyrus tuberosus*) eller »ardacker» eller »jordmöss», vars vackra blommor och goda rötter han prisar.

Det var emellertid ej blott hortikulturella studier och försök, som sysselsatte Mårten Triewald, när han gjorde sig ledig från sina mekaniska göromål och uppfinningar. Han hade många andra intressen, och medan resultaten av hans egentliga yrkesverksamhet framlades i särskilt utgivna böcker och skrifter, såsom *Föreläsningar öfver nya naturkunnigheten*, *Konsten att lefva under vatten* m. fl. eller i smärre avhandlingar i Vetenskapsakademins handlingar, riktade han dessa även med uppsatser och rön av det mest omväxlande innehåll. Som exempel härpå må anföras, hur han en gång uppvaktade och förmodligen även roade det lärda samfundet med berättelsen om en kvinna i England, som hade gått havande i tretton år, innan hon blev förlössad, och om de ovanliga händelser, som tilldragit sig under tiden, eller hur han en annan gång lämnade beskrivning på en maskin, som kallades *Arcuccia* och som nyttjades av mödrar och ammor i Florens för att förekomma att de kvävde dibarnen, om de somnade ifrån dem. Han uppehöll sig dock med förkärlek med mindre uppseendeväckande, men därför ej mindre nyttiga saker, såsom angående *Medel att*

bota hästar för kvarka, kvickdrag och andra sjukdomar, eller att göra tvålv av ormbunksaska, eller att förbättra de ryska iskällarna, eller med en utförlig beskrivning på ostronfisket i England o. s. v. Han fuskade till och med i läkareyrket och införde i handlingarna en redogörelse för hur han år 1743 hade botat en tjugusjuårig grindvaktare vid Hornsberg från grubbel och griller och slutligen fullt utbildad galenskap genom att ge honom invärtes kamfer i tid efter annan ökade doser, tillsammans med honung och svagdricka. Triewald har i Vetenskapsakademiens handlingar lämnat en utförlig redogörelse för den månadsrasande mannens behandling och tillägger, sedan han omtalat kurens gynnsamma resultat, att han hoppas det den vunna erfarenheten av kamfers bruk skall »hjälpa många olyckliga människor, som äro besatte af den onde ande, och att läkare skola få anledning att använda kamfer äfven mot andra svåra sjukdomar, där Genus nervosum och blodet ej äro uti så stor intervalla som i Mania».

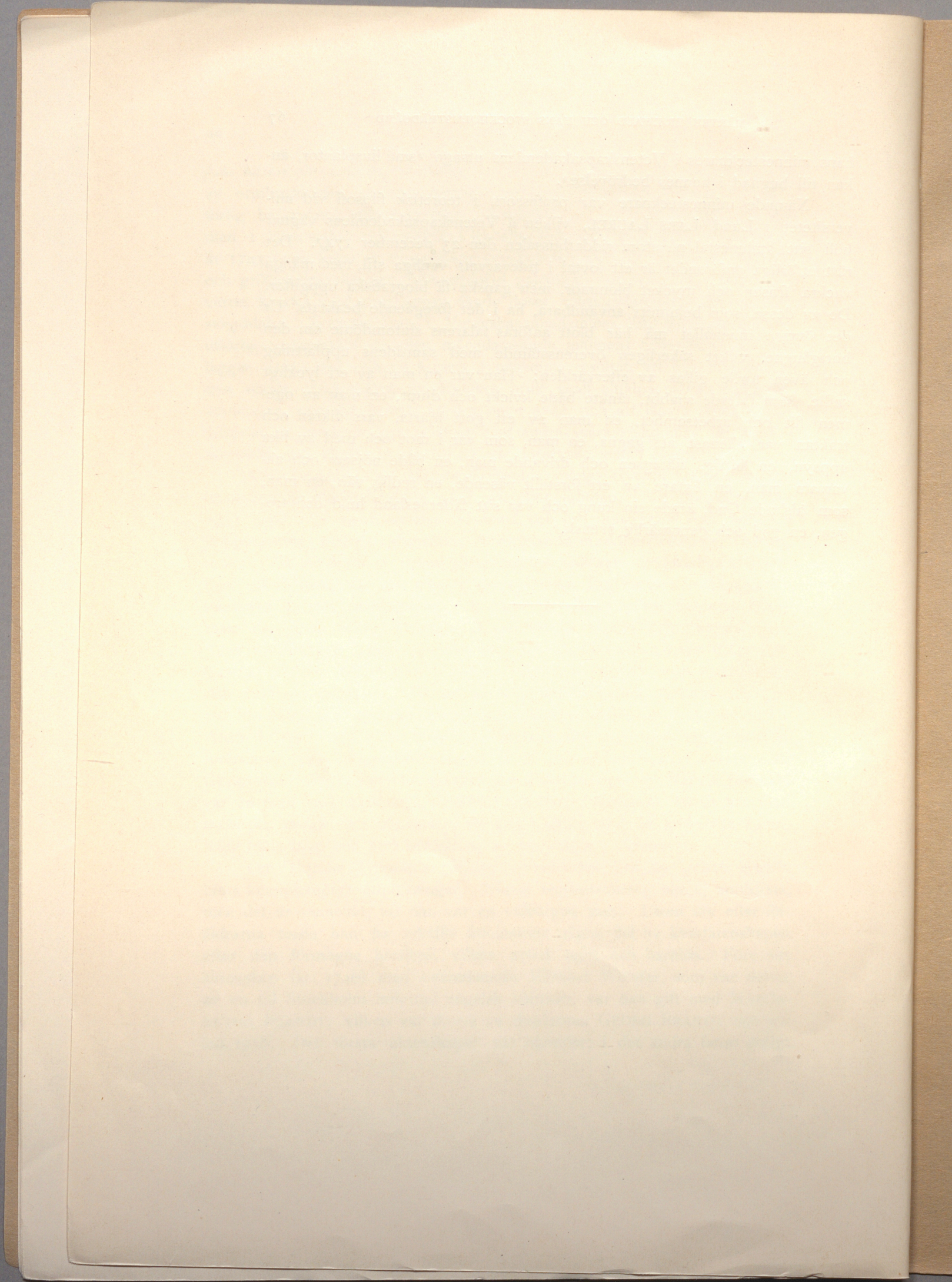
Det förnämsta av Mårten Triewalds många tryckta arbeten äro de ovannämnda föreläsningarna över naturkunnigheten, vilka utkommo åren 1735 och 1736 samt omfatta två band och äro illustrerade med talrika i koppargravyr utförda planscher, föreställande maskiner, redskap, verktyg o. s. v. På de flesta av dessa planscher äro anbragta de furstliga och adliga abonnenternas på arbetet vapensköldar. Utgivningen möjliggjordes nämligen genom subskription, och bland de talrika abonnenterna finner man hertigarna CARL FREDRIK, CARL PETER ULRIK och FREDRIK AUGUST av Holstein samt riksråden M. J. DE LA GARDIE, CLAËS EKÉBLAD, GUSTAF BONDE, OLOF TÖRNRLYCHT, THURE G. BIELKE m. fl. framstående och ryktbara personer. Verket är tillägnat Triewalds gynnare och chef vid fortifikationen, generalmajoren och friherren, sedermera riksrådet, greve AXEL LÖWEN, och första bandets försättsplansch utgöres av ett porträtt av författaren, efter originalteckning av G. E. SCHRÖDER och graverat av E. GERINGIUS. Detta porträtt skänker den föreställningen att Mårten Triewald var en man med välmående, jovialiskt och förnöjt utseende. Härav kan man måhända draga den slutsatsen, att han i likhet med sin gode vän Linné hade både nöje och god behållning av att »koxa i naturen».

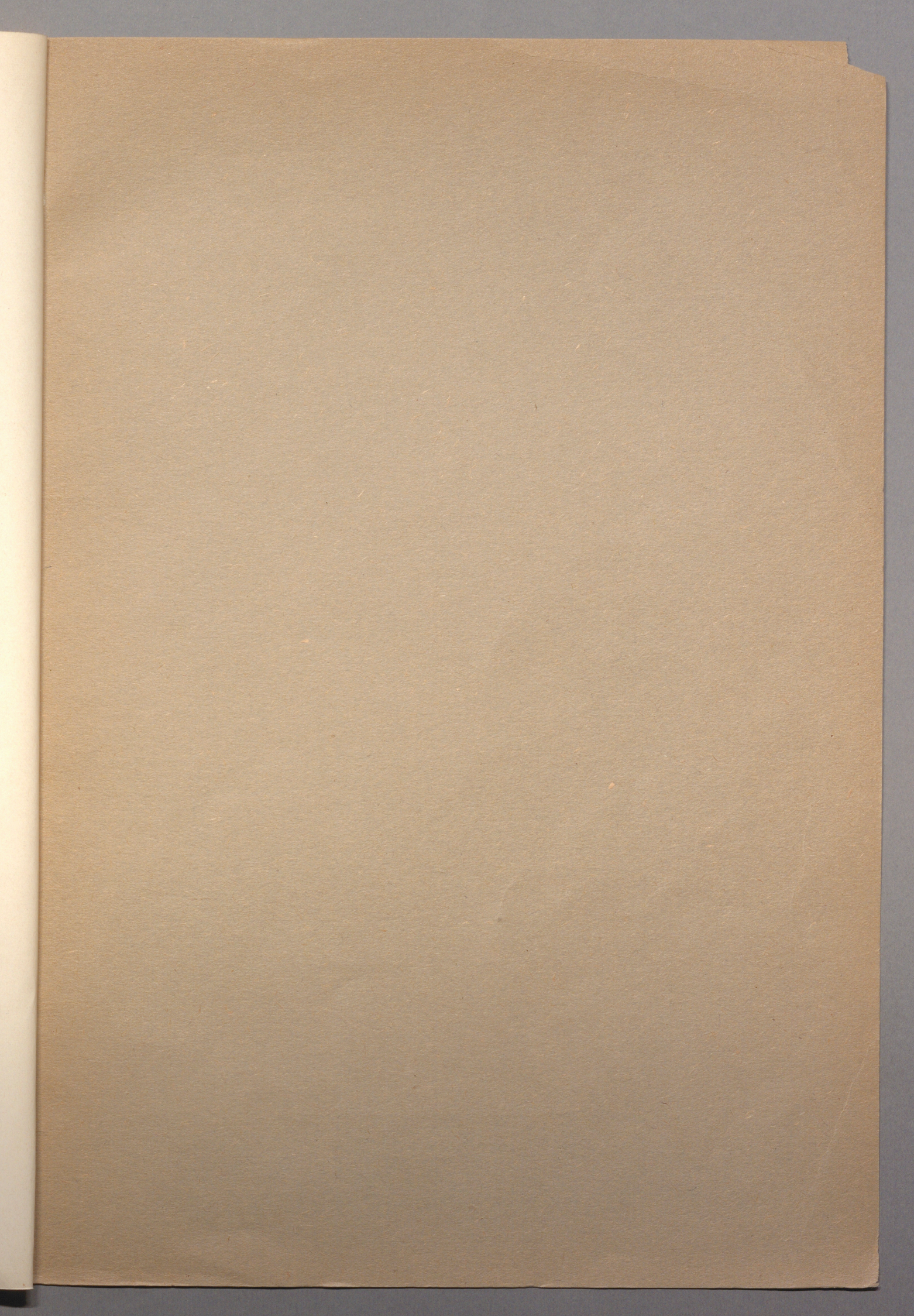
Om Mårten Triewalds privata förhållanden har jag lyckats erhålla blott knapphändiga upplysningar. Någon bouppteckning har ej anträffats, men det är sannolikt, att han var en välbärgad man. Utom arv efter föräldrarna torde han ha erhållit åtminstone någon del av kvarlåtenskapen efter den förmögne brodern, vilken avled ogift och barnlös. Före sitt äktenskap (år 1740) med ovannämnda Elisabet Worster, som var dotter av en till Stockholm inflyttad engelsk köpman, var han gift med MARGARETHA BRANDT, vilken var dotter av direktören GEORG BRANDT och avled 1738. Det första äktenskapet var barnlöst; i det andra fanns enligt

hans minnestecknares i Vetenskapsakademiens utsago »små livsplantor, änkan till hugnad i hennes bedrövelse».

Nämnde minnestecknare var professorn i teoretisk filosofi vid universitetet i Lund LARS LAUREL, vilken å Vetenskapsakademiens vägnar höll sitt åminnestal på stora riddarhussalen den 23 december 1747. Det rätt utförliga anförandet är ett lovtal i tidevarvets vanliga stil, med många vackra fraser och mycket blommor, men ganska få biografiska uppgifter. De av dessa, som befunnits användbara, ha i det föregående beaktats. Ur det övriga innehållet må här blott anföras talarens slutomdöme om den bortgångne, vilket säkerligen överensstämde med samtidens uppfattning och även torde gillas av eftervärlden: »Han var en man av ett lyckligt snille, som fattade snabbt, tänkte både kvickt och djupt, en man av ogemmen flit och arbetsamhet, en man av ett gott hjärta, vars diktan och traktan var allenast att gagna, en man, som var i mot och med av lika uppsyn, en hittig, tilltagsen och drivande man, en både nöjsam och allvarsam man, en hatare av ett förställt väsende, en redlig vän, en man, som älskade Gud, ärade sin kung och var sitt fädernesland huld och trogen, en god och genomärlig svensk.»

Uppsala 1927. Almqvist & Wiksells Boktryckeri-A.-B. 27351